

|                  |                                           |     |
|------------------|-------------------------------------------|-----|
| —                | Bátori Dániel Úr alatt 'Sidó Grammaticát  | 31  |
| —                | Bata József Úr alatt Görög Grammaticát    | 70  |
|                  | A' felsőbb Classisokban tanultak:         |     |
| Humanior.        | Prof. Kolosvári István Úr alatt           | 93  |
| —                | — Imre István Úr alatt                    | 100 |
| —                | — Miklós László Úr alatt                  | 61  |
| —                | — Majoros András Úr alatt                 | 124 |
| Az Alsóbbakban:  | Praeceptor Szabó János                    |     |
|                  | Úr alatt F. Synt.                         | 147 |
| —                | Csengeri József Úr alatt alsó Syntaxisták | 146 |
| —                | Soos Ferentz Úr alatt Grammatisták        | 120 |
| —                | Csillai József Úr alatt Conjugisták       | 121 |
| —                | Losontzi István Úr alatt Elementariusok   | 51  |
| Rajzolás Mestere | Tót István Úr alatt Classis-              |     |
|                  | — ták között                              | 25  |

Jegyzet: Ezeknek Summája azért megyen többre a' felsőbb kiírtt Személyes Summánál, mivel azon egy rendbeliek a' felsőbb Tanulók között, 3—4-féle Tudományokat is szoktak és tartoznak tanulni.

## 5.

### Az újságlevelek' és tudományos folyó írások' eredetéről.

A' folyó írások' hasznáról már régóta különbözök az ítéletek. Tagadhatatlan, hogy azok az ő sokaságok és a' benne előforduló tárgyaknak különbözések által a' tudomány' valódi művelésétől könnyen elvonhatnak, hogy az olvasásokhoz szokottság az erőt feszítő tudományos foglalatosság ellen únalmat szül, hogy azokkal a' köz ítélet' félre csavarítására, a' hamis és ízetlen vélemények' elterjesztésére vissza-élhetni. Ellenben

azon tetemes hasznokat se lehet meg nem esmerni, mellyek az illy helyesen elrendelt intézetekből származnak 's mindég származhatnak, sőt ezek ama veszélyeket sokkal feljűl műlják. Nem tagadhatni, hogy általok a' műveltségnek a' nemzet' minden rendei közt elterjedése hathatósan előmozdítatott, némelly közhasznú esmeretek divatba jöttek 's a' köz szellem gyakran igen erősen felizgattatott 's a' kívánt célra vezettetett. Óhajtan lehetne, hogy ezen írások a' szükségesen feljűl ne szaporitassanak, mint, a' szomszéd németeknél, 's egyébűtt is megtörténtnek látszik, mert az illy elsokasodás az íróknak öszvedolgozó erejüket elszórja 's így az olvasó közönség elejébe alávaló csekélységek terjesztetnek, csak az olvasó mulattatására 's unalmának ölésére fordítatik minden igyekezet, és némelly olvasók megcsalatatván azon fontosságtól, mellyel az illy víz-buborékok és egynapi lepkék folytattatnak, könnyen azon halgondolatra vetemedhetnek, mintha ezen hábjátékok 's nyomorékok' olvasása által az emberiség' legfontosabb ügyével foglalatostkodnának.

Elhallgatván a' Pekingben kijönni szokot Chinai, mint legrégiebb újságot, minthogy ez természetere nézve az Europai illyen írásoktól nagyon különbözik, az újság leveleknek Olaszországban találjuk eredeteket. Midön a' Velencei köztársaság 1536-dikban második Solimannal Dalmatiában hadat viselne, Velenczében a' napi történetek után sovárgó nép kíváncsiságát írott 's a' tanácsházban kiosztott levelekkel igyekeztek kielégíteni. Annak, ki illy újságlevelet akart olvasni, egy kis gazetta névvel nevezett, pénzt kellett fizetnie, melly név későbbben az újságlevelekre is átszállott. Illy intézetnek megállapítására akkor egy város sem vala Velenczénél alkalmatosabb: ennek meszsze terjedő hajokázása, nagy

Kereskedése 's az ezzel öszvekapcsolt levelezése még a' legtávolabb helyeken is számos újság kútforrásokat nyitott, minthogy a' Kereskedők minden tudósításokat közöltek a' Tanáccsal. Azonban ezen Gazetták inkább hasonlítottak a' mai tudósító levelekhez (Intelligenz-blatt) mint a' tulajdon újságokhoz, honnan ezek eredetét helyesebben Német országban kell keresnünk. A' háborúbéli történetekről 's a' természeti jelenetekről szőlő első alkalombéli írások, valamint a' Velencei Gazetták is, nem valának bizonyos üdökhöz szabva, hanem mint magános, de újság' nevével nevezett, könyvek jelentek meg, ilyenek voltak, p. o. *Neue Zeitung von den Türken, so ein gut Freund, der damit und bey gewest ist, von Wien hierauf gegen Nürnberg geschrieben. Nürnberg 1529* vagy: *Neue Zeitung, wie die Stadt Münster erobert worden. 1535.* — A' Németeknek nagyon szíveken feküdtek a' háborúk, kivált a' törökháborúk mind az Osmanok által egész Német Országban elterjesztett rettegés, mind a' Császárnak ezen háborúkra adott népbéli segedelem miatt. Az otthon maradtak a' háborúba menteknek vitéztetteikről 's jó vagy bal állapotjokról mentől előbb tudós írást kívántak, és ezen óhajtaiknak az újság levelek eleget tenni igyekeztek minden fontosabb történettel.

Német Országban a' legelső nyomtatott újság levél 1612-ben jelent meg illy czim alatt: *Aviso-Relation, oder Zeitung, was sich begeben 's a' t.* Frankfurthban Maenus mellett 1615-ben kezdette Emmel könyvtáros a' Frankforti Journált, és 1617-ben ugyan ott jöttek ki a' Post-Avisok is: ezen két újság levél változtatott formában mind ez ideig folyamatosan vagyon. A' Frankforti Vásárok ekkor igen nevezetese-  
va-

lának, az oda összevegyült népség tehát ezen írásokból kitanúlhatta, mi történt legyen a' világon egyik Vásártól fogva a' másikig, és haza menvén a' Vásárosok barátjaiknak bizonyára nem kedveskedhettek kíváncsabb ajándékkal, mint az ilyen újság levéllel. A' posták' felállítatásának, melly a' levelezést 's az újságok' folyamatját olly annyira előmozdította, az újságírássra is szükségképen nagy befolyással kellett bírnia; ehhez járult a' harmincz esztendőös vérengző háború, melly 1618-dikban kiűtvén számos Chronikáknak, naplókönyveknek 's tudósításoknak, mint meg annyi és annyi újságoknak, lételt adott. Bécsben a' 18-dik század kezdetével míg egy újság level sem volt, és senki sem találkozott, ki az illy intézet' felállításához mert volna kapni, jöllehet az Országlószék tulajdon 's az uczák' sarkaira függesztett híradásokkal és különös gyámolítás' megigérésével sürgette. 1703 eszt. Jan. 31-dikén jelene meg az első rendszerint való újságlevél minden szerdán és Szombaton egy ívnyi negyed réthben ezen czim alatt. Mit R. K. M. Allergnäd Special Privilegio ist der Posttägliches Mercurius, oder einganz besondere posttaegliche Relation von den wichtigsten in Europa vorgegangenen Novellen und curiosen Raisonnemens und politischen Reflexionen untermenget, den geneigten Neu-Begierigen zur beliebten Vergnügung zusammengetragen und verlegt in der Residenz stadt Wien durch J. P. Sedlmayer. — Augustus 8-dikától fogva kezdett ezen, a' jövő esztendőn is folytatott, Mercurius mellett megjeleni egymásik: Wienerisches Diarium. Thelen Péter vette által későbbben ezen Bécsi naplókönyvet 's azon feltétel alatt, ha

nyomtató műhelyet szabad leszen állítania, esztendőnkint 400 fl. ígért melly summa most 23,000 fl. emelkedé. a)

Renaudot Theophrast Orvostól 1623 eszt. Parisban kiadatott illy czimű írás: *Nouvelles ordinaires des divers endroits* volt az első francia ujság levél. A' most is folyamatban lévő *Gazette de France* 1631-dikben szármozott, és tulajdon udvari ujság volt a' revolutio kezdetéig, mikor 1789-ben az eléggé esmert 's hivalt Napoleon üdejében nevezetes *Moniteur* kezdette Maret későbbben Bassanoi Herczeg. A' számos francia folyó irások közül a' *Minerve françoise* több, mint 15,000, példányokat ad ki 's olvasóinak számokat fel millióra teszik.

Angliában már Erzsébet Királyné üdejében volt bizonyos ujságlevél, hanem az *Intelligencer* nevű nyilvános folyó írás csak 1657-ben jelent még először. A' legelső angol, rendszerint való ujság levél az 1665-ben eredett *London Gazette* volt; jöllehet 1641—60 176 *Mercurius* nevű irások, de nem a' mai ujság levelek' planuma 's formája szerint készülve, voltak divatban. Az angol ujságoknak közönséges neveik szoktak lenni: *Chronicle* és *Post*; a' mellék kifejezés: *Morning*, *Evening*, *Daily* 's a' t. kiadásoknak üdejét jelenti. Mind eddig egy nemzetnél sem tenyészték az ujság levelek annyira, mint az Angoloknál, a' mit meggondolván a' Brittusoknak a' köz dolgok folyamatjában való részvételeket épen nem csodálhatni.

Éjszaki Americának egyesült Statusaiban 1718-dikig csak egy újságlevél volt, hanem már husz esztendő előtt 84 külömbféle ujságok és folyó irások voltak folyamatban, melyeknek szá-

a) *Literarischer Anzeiger*. Wien, 1819. Nro 17. 133 lap.

mok a' nevelkedő népesedéssel és csinosodással most még többre szaporodott, így: Waterlooban már egy adatik ki, Corydonban már kettő továbbá Neu-Orleansban öt; Baltimoreban egy hetenkint és négy naponkint; Bostonban kettő minden nap, egy hetenként kétszer, hát egyhétben egyszer; Neuyorkban öt hetenkint, öt kétszer egyhétben és hét naponkint; Pensylvania tartományban 84 vagyon. Még Ithacában is, melly az Ulysses nevű kerületben Ovidtól ötöd fél mértföldnyire fekszik, jelenik meg egy újságlevél. a)

Már egy egész század óta használtattak az újság levelek a' politikai történetek szaporább kihirdetésére, mikor a' tudományos jeleneteknek hasonló intézetek által való fentartatásokról 's köz tudtúl adatásokról kezdettek gondolkodni a' tudósok. Az újság szerető 's gazettekkel már elborított Franciaország volt a' tudományos folyó irások kezdője, jóllehet némelly nyomdokait már a' régieknél is találhatni, így Hálíarnasi Dénes k. sz. e. utolsó Században különféle munkáiban itélet alá vonta az idegen észszüleményeket, Photius' az ő Myrio biblonjában több, mint 270 írókat veszen vizsgálatra b). Sallo Dénes, a' felvett Hedonville név alatt, állapította meg 's kezdette Párisban 1665 eszt. a' Journal des Savans legrégiebb tudományos Europai vizsgáló írást, melly is ezen üdötől fogva 1792-dikig szakadatlanul folytatott, mikor a' revolutio' szélvészerei között elenyészett. Folytatása 1797-dikben elkezdett, hanem a' gyámolítás szüke miatt lábra nem kaphatván, csak a' Bourbonok másodszori vissza állításokkal érkezék kedvezőbb üdö-

a) Jahrbücher der Literatur. Wien 1820. II. köt. 56. lap.

b) Denis Einleitung in die Bücherkunde. Wien. 1796. 2 Th. 429 lap.

szakaszsa, mikor 18-dik Lajos Király különös parancsolatjából ismét folyamatra' jött, és 1810 eszt. Octoberben jelent meg az első füzet. Ezen üdőtől fogva szakadatlanul foly 's Európának leg jobb vizsgáló írásai közé számláltathatik. A' politikai dolgokba soha sem avatkozván a' nyelvtudás Philosophiát, szép művészséget 's a' t. tárgyazó könyvekről annál érettebb 's velősebb vizálatokat közöl. Mindenkor a' nagy pecsétörző előlülösködik a' szerkesztetés biztosságában, melly 1820-dikban Dacier — Sylvestre de Sacy — Gosselin — és Cuvier tagokból állott. a) A' *Mercur galant* (1717-diktől fogva de France) 1671—1802 szakadatlanul jelent meg 's kevés üdököz után mind e' napig folytattatik.

Olasz Országban nem sokára az első francia tudományos folyó írás után következett: *Giornale dei Letterati da Fr.* Nazar Rom. 1668—1692. *Biblioteca volante* 1677—1718, *Giornale dei Letterati d' Italia* Venez. 1710—40. Olasz Ország e' pontban igen sokat tett 's egy Apostolo Zenonak, Maffeinak. Laminak, Zaccarianak, Fabroninak, Barettinek 's a' t. journalaik nem mehetnek feledékenységbe. Az újabb üdökben nagyon szembetűnő az Olasz Városoknak e' tudományos csinosodásban hátra maradások, Mailand egyedül az a' Város, melly a' többiekben uralkodó ebbeli szükségét nem esmeri. Ezen fő város most is azon előre haladásban van, mellyre az újabb üdök' történeteitől nógatást kapott és most tizen egy tudományos folyó írással diszeskedik b)

---

a) *Hermes oder kritisches Jahrbuch der Litterat.* Amsterd. 1820. Nro 6. 190 lap.

b) Ugyan ott. 16. lap.

Angol Országban virágoztak: weckly memorials Lond. 1682—83. the compleat Library 1692—94; History of the works of the Jeanned 1699—712; Memoirs of letterature 1710—14. Az újabb's legujabb üdökben nevezetesebbek: Monthly Rewiew London 1749. Quaterly Rewiew és a'szám-talanoktól olvasott Edinburgh Rewiew. Ennek fő szerkesztetője kezdetétől fogva Francis Jeffrey hires ügyész vala, ki írásai által az angol műbirálásban igazi revolutiot szerzett; 1803-diktól kezdve, mikor ezen folyó írás először megjelene, lassankint minden egyéb műbiráló intézetek az ehhez való hasonlóságra törekedtenek és tulajdon utánnazói is, mellyek is vele megmérkezni merészlettek, nem kevés számmal valának. Nemellyek ezen utólsók közül csak kevés üdeig állhattak fenn szükölködvén a' példányokkal való mértékegyenlőségre megkívánt erő nélkül, egyedül a' Quaterly Rewiew vagyon még divatban mint érdemes vetélkedő társa és ellenkezője. a)

Hollandiában folyamatosan voltak: Bayle Nouvelles de la republique de lettres 1684—1718. Basnage hist. des ouvrages des Savans 1687—1709. Le Clerc Bib. univ. et hist. 1682—93. De Boekzaal van Europe különféle czim alatt 1692—1748, mellyek után több mások következtek.

Spanyol Országban, hol soha mind eddig a' szabad munkásságú, tudományos szellem fel nem emelkedhetett, az illy írások nem találtak kedveséget. Volt nálok: Diario de los literatos de Espanna Mad. 1737—1743. Memorial literario de Madrid 1784—1801. — Az

---

a) Hermes. Nro 6. 348 lap.

északi birodalmakban a' tudományos foglalatos-  
ság hiányossága épen olly kevéssé kedvezett ezen  
intézeteknek. *Acta liter. Sveciae Ups.* 1720  
—42, *Donische Bibliothek* 1737—47, *Mer-  
cure Danois* 1757—60. *Gjörwell bibl.* és  
*Mercur* 1755—76 valának az első jelenetek.

Legtöbb érdemet szerzett magának a' folyó  
írásokra nézve Német ország. Tudóssáinak vas szor-  
galmok, kiterjedt műveltségek, és szabad chara-  
cterjek miatt az illy szerzemények' tenyésztésére  
egészen alkalmasok vala. Először jelenének meg:  
*Acta eruditorum Lips.* 1682—782 *Mencken  
Otto'* vezérleése alatt, továbbá *Tenzelnek* írása:  
*Monathliche Unterredungen einiger  
guter Freunde von allerhand Büchern*  
's a' t. 1689—700. A' számos folyó írások közül  
legtovább fennállottak: *Deutsche Acta eru-  
ditorum oder Geschichte der Ge-  
lehrten.* *Leipz.* 1712—57, mind össze 456.  
részen. *Leipzig neue Zeitungen von  
gelehrten Sachen* különféle czím alatt 1715  
—97. A' *Göttingai* Universitással egy időben ke-  
letkezett: *Göttinger Zeitung v. gelehr-  
ten Anzeigen* 1739—52. *Anzeigen* 1753-  
diktól fogva, 's ez tisztelettel teljes hangja 's re-  
mek írásmódja által megkülönböztetve most is fo-  
lyamatban vagyon. Meghatározott befolyással bir-  
tak: *Briefe die neueste Literatur be-  
treffend* 1759—65, legkiterjedtebb a' *Nico-  
laitól* szerzett: *allgemeine deutsche Bib-  
liothek* 1765—1806. (253 részen). A' fonto-  
sabbak 's most is megjelenők ezek: a' *Bertuchól*  
1785-ben *Jenában* felállított és 1804-ikben *Schütz*  
által *Halleba* áttetett *Literaturzeitung.* *Jenai-  
sche allg. Literaturzeitung* *Eichstaedt*  
ügyelése alatt 1804-től fogva. A' *Leipziger  
Literaturzeitung* 1800 és *Heidelberger*

Jahrbücher der Literatur 1808-tól kezdve. Mind ezeket feljül haladni törekedik a' Hermes oder Kritisches Jahrbuch der Literatur először 1810-ben. Lipsiában Brockhaus Könyvtáros mint Kiadó által Krug hires Philosoph. Professor szerkesztetősége, 1820-tól fogva a' Kiadó ügyelése alatt, mellynek irányát a' Kiadó a' 6-ik darab előszavában így fejtegeti: az olyan vizsgálatok látszanak a' Hermes belső irányára és külső formájára nézve főkép alkalmatosak, mellyek valamelly különös és az üdö' szellemiben beható tudomáynak kifejtődését 's legújabb állópontját tárgyazzák. Minthogy épen a' tudományos előmenetel' pályáján való maga feltalálása, a' hires Baconak de augmentis scientiarum írott munkájához toldott hozzáadások legérdemesebb problemái az illy intézetnek, mellyeket a' többi tudományos folyó irások titkán érdekelnék.

Austriában legrégiebb tudományos újság ez: Monatliche Auszüge alter und neuer gelehrten Sachen. 8. Ollmütz 1747—40. 3. darabban, kiadta a' Báró Petrasch József Urtól felállított tudós társaság, mellynek tagjai közt valának Muratori és Schwandner. A' fő Város' első tudós újság - levele 1755-ben jelent meg: Wienerische gelehrte Nachrichten. A' későbbi üdökben nevezetesebb folyó irás vala: Annalen der Literatur und Kunst in den Österr. Staaten, ezt 1802-ben Kayser és Schultes kezdték, azután Sartori, Glätz s. m. elváltoztatott Czim alatt 1812-dikig folytatták. Ezt követte a' Wiener allg. Literatur Zeitung 1813—816. most virágzik a' Jahrbücher der Literatur nevű folyó irás 1818-ban kezdve Collin Máté' ügyelése alatt és a' leghiresebb Europai tudományos folyó irásokkal bátran mérkezhetik.

Mennyire követte legyen hazánk, mihelyt az 1711-dikben készült Szathmári békekötés által a' két száz esztendőös polgári háborúknak végek szakadt, a' nevezetesebb Europai országokat e' tudományos pályán előre haladásokban, a' honni újság leveleknek és tudományos folyó írásoknak itt következő, Pápai Sámuelnek: A' Magyar Literatura esmerete. Veszpr. 1808. 407—410. lap. és Csaplovics Jánosnak: Topographisch-Statistisches Archiv des Königreichs Ungern. 1. Band. Wien. 1821. 406—413 lap. útmutatása szerint előterjesztett rendszerekből kiláthatni:

A) Magyar nyelven irtt újság-levelek és tudomány-folyó írások.

1. Magyar Hírmondó. Ezen mind akkoráig nem látott tüneményt Ráth Mátyás derék tudósunk 1780-dikban kezdette megindítani Pósonyból 's azt 1782-dikig folytatta. Ettől fogva 1787-dikig Révai Miklós és Barczafalvi Szabó Dávid folytatták, a' mikor azt Szaecsvai Sándor átvévén nevét a' Magyar Kurir névvel felcserélte 's egy Magyar Musa czimű gyűjteménnyel adta ki Bécsből 1793-dikig. Ekkor felváltotta őtet Dr. Décsi Samu az újság-írásban, ki azt szinte 1797-dikig egyedül vezette újsága mellett járattván a' Magyar Almanak nevű folyó írását is. Pánczél Daniel, ki Bécsben 1793-dik eszt. kezdette a' Magyar Merkuriust az új Bécsi Magyar Musával, 1797-dikben újságát megszüntetvén Decsi' társaságába állott a' Magyar Kurir írására, melyet 1815-dikig közösen folytattak, ettől fogva csak maga Pánczél Daniel.

2. Hadi és más nevezetes történetek. A' török háború alkalmával 1789-ben kezdették ezen újságot Görög Demeter és Kerekes Samu,

Samu, 's 1792-diknek kezdetével Magyar Hírmondónak nevezték. Kerekesnek 1800-ban történt halála után Márton József és Császár József folytatták, míg 1803-dikban el neműlt.

3. Magyar Hirvivő. Folyamathban lévén már a' Magyar Kurir és Hadi történetek, Erdélyben támadott ezen újság Fábián Dániel és Cserei Elek munkássága által, de kevés üdö múlva megszűnt.

4. Hazai Tudósítások. A' Magyar Kuriron kívül egyéb újságaink elhallgatván Kulcsár István Professor Úr az 1806-dik esztendő Juliusának 1-sőjén kezdette Pestről ezen újság -levelet megindítani, 1808-dikban a' külső országokat érdeklő tárgyakat is felvévén Hazai és Külföldi tudósításoknak nevezte és 1810-dikben hasznos tordalékjaival szaporitván mai napiglan folytatja.

5. Gazdaságot czélozó Magyar újság. E' különös tárgyra fordította a' magyar újság írást Pethe Ferencz 1796-dikb. Bécsben, de folyó írassa az 52-dik darabbal elakadt. Új életre hozta azt 1814-ben a' Nemzeti Gazda nevezet alatt, hanem ismét 1818-dikb. Junius' végével felbe szakadt.

6. Magyar Muzeum. A' honni nyelvnek és poezisnek csinosítására társaságba állván Baróti Szabó Dávid Kazinczy Ferencz és Bacsányi János ezen név alatt kezdték 1788-ban mind magoknak mind más társaiknak munkáikat esztendő által negyedenként közre bocsátani; azonban ez is 1792-ben megszűnt.

7. Orpheus. Kazinczy Ferencz ama' szép lelki Magyar Literátor adta ki ezen hónapos írást 1790 dikben Széphalmi Vincze név alatt, csak esztendeig tartott és két füzetnél több nem látott napvilágot.

8. **Mindenes Gyűjtemény.** Péczeli József, Mindszenti Samu és Perlaki Dávid ezen folyó írásban közölték 1780-ben kezdve ama' közös iparkodással készült munkáikat, mellyek a' magyar tudományoknak gyarapodásokra szolgáltak, négy esztendeig folytatott gyűjteményekből 6 darab jelent meg.

9. **Urania** Negyedek írás, a' szép nemnek mulattatására és képzésére intézték Pesten Ifj. Kármán József és Pajor Gáspár 1794-ben, már a' 3-dik füzetrel elakadt.

10. **Zsebbe való könyv.** Nagy érdemű, tudós Kis János Superint. Ur kezdette ezen folyó írást 1798-dikb. a' szép nemre nézve; de ennek sem léven állandósága ugyan a' végre irta Magyar Floráját, melly 1810-dikig tartott.

11. Az új **Holmi** nevű tudományos folyó írás 1810-ben Pesten jelent meg, de lábra nem kaphatott.

12. **Tudományos Gyűjtemény.** Hazánk tudóssai minden tudományos folyó írás nélkül létünket, fájlalván kettőztetett erővel igyekeztek 1817-dikben ezen intézetnek megállapításán, melly üdötől fogva naponként nagyobb 's nagyobb törekedéssel iparkodnak a' tökéletességhez közelíteni.

13. **Erdélyi Múzeum.** Kolosvárról 1813-dikban indította meg ezen derék folyó írást Tüdős Döbrentei Gábor Ur, a' következő esztendőben Pestről az első füzetet újra kiadván, de ez is a' 10 dik füzetrel elállott.

14. **Lelki pásztori tárház.** Theológiai folyó írás a' Protestánsok számára kezdetett 1818-ban Fábrián által.

15. **Egyházi Értekezések és Tudósítások.** Ezen folyó írással igyekeznek 1819-től fogva Veszprémben ama' szép tollu 's nagy érde-

mű F. T. Horvát János Rudinai Apát és Veszprémi Kanonok a' Magyar Kathol. Egyház régen érzett szükségét pótolni.

B) Deák ujság levelek.

1. Nova Posoniensia. Ezen egyszerű czim alatt jelent meg az első ujság levél hazánkban 1721-ben, hetenként egyszer fél ívnyi negyedréiben. Első Redactora volt Beel Mátyás, ki azon tisztet a' második esztendőn a' Jezsuitának engedte. (Lásd Schwartner Statistik des Königreichs Ungern. Ofen. 1809. 56 lap).

2. Ephemerides politico-literariae. Kiadta Tertina Mihály Prof. Budán Aprilis 1-től fogva October végéig 1790. ekkor Kassára menvén Professornak a' szerkesztetőséget átadta Spielenberg Pál Ügyésznek, ki azt 1792-dikig folytatta.

3. Ephemerides statistico-politico-aeconomico-literariae. Belnay Professor kezdette Posonyban 1804. April. 1-jén hozzá mellékelvén a' Neuwidi beszéllgetésekből tett fordításokat. Következő esztendőn elváltozott neve volt: Ephemerides statistico-politicae.

4. Europa. Bécsben írta Rosenman 1805 — 1815, mikor ez is megszűnt.

5. Novi Ecclesiastico-Scholastici Annales Evangelicorum in terris Austriacis. Ez divatban volt 1795 — 1803. Kiadta Ambrosy Samu Radváni Predicátor, hanem 10. esztendő alatt csak 9 füzet jelent meg nyolczad réiben.

C) Német újságok és folyó írások.

1. Ofner Zeitung. A' lefolyt század' első negyedében támodott Budán az első német újság,

nem tudhatni, mellyik esztendőn. A' M. K. Universitas' Bibliothecájában az 1731-dik folyamot vagyon meg. Ezzel egyesülve jön ki a' Pester Zeitung 1803-tól fogva.

2. Preszburger Zeitung. Ezt 1763-dikban Windisch kezdette, Korabinszky, azután Tallyai folytatta, most is tart. 1810 dikig Landerer Mihály, ezután 1819-ig Weber, most Snissek adja ki. Az újság a' Városnak tulajdona, Weber a' kiadásért eleintén 12,000 fl. B. azután 6000 fl. most Snissek 5860 fl. fizet pengő pénzben.

3. Der Siebenbürger Bothe. Erdélyben mikor eredett?

4. Hetes írárok Windischtől: a) Der Freund der Tugend 1767—69. b) Der vernünftige Zeitvertreiber. 1770. 8. c) Preszbургisches Wochenblatt zur Ausbreitung der Wissenschaften und Künste 1771—73, három darab jelent meg.

5. Wienerische Anzeigen aus den k. k. Erblanden. 1771—1776. Ezen folyó írást a' magyar elmeszülenmények közé kell számolni, minthogy szerkesztetőji majd csak nem mind Magyarok valának Tersztyánszky Tanácsnok állapította meg, segédjei voltak Czirbesz, Abhortis 's a' t. 's az írás főképen hazánkat tárgyazta.

6. Ungrisches Magazin Windischtől. Posonyban 1781—92, 4 darab jelent meg, és hazánk történeteiről, régiségeiről 's a' t. értekezéseket foglal magában. Folytatta ezt továbbá is Windisch 1794-dikig ezen név alatt: neues ungrisches Magazin, hanem csak négy füzet jött ki.

7. Merkur von Ungern. Kiadta Kováchich Márton Pesten 1786—87 mikor elállott.

8. Monathliche Früchte einer gelehrten Gesellschaft in Ungern 1784-ben, csak egy kötet látott napvilágot.

9. Zeitschrift von und für Ungern, zur Beförderung der Vaterländischen Geschichte, Erdkunde und Literatur. 1802—1804. kiadta Schedius Professor, áll 6 darabból nyolczadréthben.

10. Patriotisches Wochenblatt für Ungern von Dr. Carl Lübeck 1804, 12 füzet, csak esztendeig tartott, a' gazdaságot és topographiát tárgyalta. Ugyan ő kezdette 1805-dikben az Ungarische Miscellen nevű folyó írást, mellyből csak 5 kötet jelent meg 1807-dikig.

11. Siebenbürgische Quartalschrift 1790—1801, topographiai, statistikai és történelmi értekezéseket foglal magában. Ennek folytatása a' Siebenbürgische Provincialblätter czimű tudós újság, 1804-diktől fogva.

12. Kritischer Anzeiger der neuesten Literatur. Kezdette Rösler Kerest. de csak 15 kötet jelent meg. Ezt megelőzte: Literarischer Anzeiger von Ungern 1798. Az Ország Könyvtára két esztendei folyamatot bír belőle.

13. Damenzeitung 1806 től fogva, és Miscellen für Zeitungsleser 1809-től kezdve Pesten, már régen elenyésztenek.

14. Pannonia für Freunde der ungarischen Sprache und Literatur ritkaszorgalmú Márton József Urtól 1809 és 1810, az első esztendei folyamat 12, a' másik csak 6 kötetből áll.

15. Kaschauer Wochenblatt, melly negyedréthben 1813 kezdetű Kassán, de az esztendő' végével elakadott.

16. Zeitblätter für Freunde wahrer Menschenbildung, zunächst für Rath. Seelsorger. Kiadta Folnesics először 1818. Juliusban Budán, azután nevét Sonnenblume czímmel felcserélvén 1820-ig folytatta 's ekkor megszűnt.

17. Pannonia. Gróf Festetics Albert 1810-diknek második felében kezdette Pesten ezen írást hetenkint két fél ívnyit adván negyedrében.

D) Tót nyelven írt újságok.

1. Presspurske Nowini 1783—1786.

2. Stare Nowiny liternjho Umenj. Ezen hónapos írást Besterczebányán 1785-ben Dolleschal Moschoczi, Plachi Sz. Mártonyi és Hrdlicska Maglódi Praedicatorok adtak ki, de nem soká tartott.

3. Tjden njk. Hetes írás Palkovics Professortól Posonyban 1812. Juliust. — 1818. többnyire gazdaság és mesterségbeli, azután tudományos tárgyakat vett fel; politikai dolgokról írnia nem volt néki szabad.

4. Serblus Újság is jön ki Bécsben 1803-tól fogva. A' legelsőt 1793 és 94-ben írta Novakovics; 1813-tól kezdve írták Davidovics és Fruhschics, 1816-tól fogva maga az első.

Áttekintvén a' hazánkban kijött számos újság leveleket 's tudományos folyó írásokat érzékeny szívvel meg kell esmérnünk, melly forrón ölelték tudóssaink a' nemzeti csinosodásra szaggató intézeteket 's melly nyilván bebizonyították, hogy Statistánkinkint: „an Kopfe fehlt's dem Ungern „gewiss eben so wenig als an Gänsekielen”. Hanem, fájdalom! legérdemesebb törekedéseik ritkán koszorúztattak szerencsés kimenetellel, a' mi-nek gyökeres okát, véleményem szerint, részint ama' bal előítéletben, melly által az idegennek

szerfelett bókolván feledjük önnön kincseinket, részint a' hazánkban gyakorlott nyelv különbségben, részint a' műveltségnek és eszképzésnek a' Magyar nép' minden rendjei között míg el nem terjedettségben kell keresnünk.

Bitnitz.

---

## 6.

A' Játékszínről egy szó annak idejében \*).

A' Magyar, ha az ő anyai Nyelvének ditső voltát igazán esmerné: nehezen vetemedne arra, hogy valaha idegen nyelven szöljön.

T. T. Kolmár I. Jut. Fel.

Ha valljon a' Nemzeti tsínosodas ezen nálunk olly igen elmellőztetett ága, megérdemli e' a' közfigyelmet? az századunkban már valóban még tsak kérdést sem szenvedhet. A' Játékszín tagadhatatlanul áltató része a' Nemzet erköltsi tökéletesedésinek, sőt egyenesen a' Nemzetiséghez is tartozik; mert valameddig a' Nemzetnek saját Játékszíne van, mind addig nem szűnt még az megkülön Nemzet lenni, 's megtartja Nemzetlétinek minden díszait, egész méltóságát. De a' Játékszinnek egyszersmind mostani állapotunkra is olly hathatós már a' befolyása, és olly nagy betsben van kivétel nélkül minden Nemzeteknél, hogy tzélerányos vóltáról most még kétségeskedni,

---

\*) Ugymint az 1820-dik esztendei Sept. 28-dikán, midőn Felséges Királyunk itt mulatását, fő városunk elégtelen volt maga erejiből méltóképpen meginnepelni hanem a' szomszéd Fehér Vármegyéhez kéntelenítettett sagedelemért folyamodni!!